

In deze rubriek kunnen lezers reageren op een controversiële stelling. De stelling waarop hier wordt gereageerd luidt: “Een literatuurwetenschap heeft slechts dan bestaansrecht als zij zich bezighoudt met en onderzoek doet naar die onderwerpen die voor de huidige samenleving van aantoonbaar belang zijn.” De redactie stelt suggesties voor nieuwe stellingen op prijs.

Onzichtbare beestjes

Mark van Weerdenburg

“Bij biologie wilden ze mij leren... hoe bijna *onzichtbare* beestjes... zich ongeslachtelijk voortplanten... op de bodem van de oceaan... Who gives a fuck?! Ik kom daar nooit!” (Hans Teeuwen – *Dat dan weer wel*)

Literatuur (en kunst in het algemeen) probeert conventies te doorbreken, of hieraan te ontsnappen. Of het nu gaat om maatschappelijk nut, kapitalisme, socialisme, commercieel materialisme, aantoonbaar belang, of wat voor systeem of uitgangspunt dan ook. Zij zorgt ervoor dat alle opvattingen en andersoortige mentale constructies (van haar lezers) telkens opnieuw worden getoetst en bijgesteld. Dit is in mijn ogen een onmiskenbaar ‘belang’ van literatuur, of voor degenen die iets tegen hebben op deze formulering: dit maakt de literatuur in mijn ogen van grote waarde.

Maar dit belang of deze waarde verleent op geen enkele wijze bestaansrecht aan een wetenschap die kwesties bespreekt die met literatuur te maken hebben! Het belang dat Fokkema (*Frame* 15/1, 2001), Poelstra (15/3, 2001) en De Koning (15/2, 2001) eerder in deze rubriek aan literatuurwetenschap toeschreven, gaat over literatuur en heeft niets te maken met de kenmerken van de gangbare literatuurwetenschap. Kortom: alle pleidooien voor literatuur zijn leuk en interessant, maar doen niet terzake in een legitimering van de literatuurwetenschap.

Zoals Fokkema en Van Schoonneveldt (16/2, 2002) al aangeven zijn de begrippen ‘huidige samenleving’, ‘aantoonbaar belang’, et cetera, inderdaad persoonlijk, tijds- en cultuurgebonden en hoe dan ook niet definieerbaar. Het is dus onmogelijk op basis van deze begrippen scherpe criteria op te stellen waarin de relevantie van een literatuurwetenschap te vatten is. Desalniettemin lijkt het mij niet al te voortvarend, om te veronderstellen dat de vier auteurs toch een zeker belang aan literatuurwetenschap toekennen. Laten we dit belang voor het gemak ‘wetenschappelijk belang’ noemen à la Van Schoonneveldt. Zoals hij al aangeeft moet dit inderdaad niet verward worden met maatschappelijk belang, omdat dat belang te maken heeft met het ‘dienen’ van de maatschappij, terwijl wetenschappelijk

belang te maken heeft met het ‘dienen’ van de wetenschap. Maar... ook dit wetenschappelijk belang is tijd- en plaatsgebonden. De onderwerpen van bijvoorbeeld de huidige Europese literatuurwetenschap (als er zoiets gedefinieerd zou kunnen worden...) zijn niet (meer) die van een aantal decennia geleden of die van de huidige literatuurwetenschap in bijvoorbeeld Japan. Ook wetenschappelijk belang heeft dus altijd te maken met dingen die hier en nu belangrijk gevonden worden.

Het verschil ligt echter in de vraag: door wie? Iets is van maatschappelijk belang als het belangrijk wordt gevonden door en voor de ‘deelnemers’ aan een maatschappij. Wordt ieder literatuurwetenschappelijk onderzoek belangrijk gevonden door alle literatuurwetenschappers? Of door de meerderheid? Nee, hooguit door een groot of klein aantal collega’s die toevallig in hetzelfde vakgebied actief zijn en soms misschien zelfs nog iets meer. Wanneer is iets dus van belang voor de literatuurwetenschap? Als het belangrijk gevonden wordt door een kleine groep en gedoogd wordt door de rest? En uit hoeveel collega-wetenschappers moet die groep dan bestaan? Vijf? Twintig? Honderd?

Literatuurwetenschappelijk belang is hoe dan ook geen democratisch verschijnsel. Het is in hoge mate traditioneel (in tegenstelling tot de literatuur zelf). Wat er in de literatuurwetenschap wordt onderzocht, wordt in belangrijke mate bepaald door wat van oudsher al werd onderzocht of wat ooit een populaire discipline in de literatuurwetenschap was. Een onderzoek wordt vaak niet getoetst aan wat het te betekenen heeft voor de literatuurwetenschap in het algemeen. Onderzoek naar leesboekjes die in de 19^e eeuw in Nederlandse scholen werden gebruikt, zomaar een lezing van de *Divina commedia*, een interpretatie van de symboliek in de Graallengende, onderzoek naar de receptie van *De avonden*, een analyse van het vrouwbeeld in de romans van Salman Rushdi... Dergelijk onderzoek is volledig in zichzelf gekeerd en daarom redundant, als het niet op de een of andere manier boven zichzelf uitstijgt. Dat wil zeggen: als het niet meer zegt dan de omschrijving die ik net gegeven heb; als het alleen kennis of nieuwe denkbeelden op het eigen kleine vakgebiedje oplevert en voor de literatuurwetenschap hierbuiten niets betekent.

Ieder onderzoek dat hooguit iets te melden heeft over het eigen vakgebied is nauwelijks iets anders dan overgewaardeerd hobbyisme. Alleen onderzoek dat nieuwe visies of theorieën biedt op meer dan het eigen, beperkte onderzoeksgebied kan recht hebben op een plaats binnen de literatuurwetenschap – want alleen dan levert het een bijdrage aan de literatuurwetenschap in het algemeen, in plaats van aan een kleine splintergroepje.

De stelling ‘een literatuurwetenschap heeft slechts dan bestaansrecht als zij zich bezighoudt met en onderzoek doet naar *die* onderwerpen die

voor de huidige samenleving nog van *aantoonbaar* belang zijn' behelst geen pleidooi voor een literatuurwetenschap die het belang van haar onderzoek relateert aan de (financiële) opbrengsten van dit onderzoek. Het bepleit het doen van onderzoek dat iets melden heeft over de literatuur en haar relatie met mensen in het jaar 2003, en volgende. Dit heeft niets te maken met maatschappelijk belang in de 'definitie' van Van Schoonneveldt, maar alles met wetenschappelijk belang. De wetenschap poogt – of zou dat moeten doen – de lacunaire gebieden in onze gezamenlijke kennis over de wereld en alles daarbinnen en daarbuiten in te vullen. Dat kan zijn door theorieën te ontwikkelen op 'onontgonnen' terrein, maar ook door bestaande theorieën omver te werpen. Wetenschappelijk onderzoek moet, mijns inziens, in ieder geval *altijd* te maken hebben met zaken waar mensen nu (nog) mee (kunnen) worden geconfronteerd – noem dit een 'contemporaneïteits' – *en* er moet altijd sprake zijn van een poging tot 'generalisatie': onderzoek dient niet te blijven hangen in het enkelvoudige onderzoeksobject, maar te streven naar uitspraken met algemene geldigheid – dit is te zien als een 'inductie-eis'.

Als Douwe Fokkema uitlegt dat literatuur zich niet conformeert aan bestaande opvattingen, maar die juist onderuit haalt, dan noemt hij een onderwerp dat ook nu van aantoonbaar, wetenschappelijk belang is. Dit kenmerk van literatuur maakt niet de literatuurwetenschap als geheel van belang, maar onderzoek naar dit non-conformisme en de gevolgen daarvan dan weer wel. Dergelijk onderzoek voldoet aan de contemporaneïteits: dit non-conformisme is van alle tijden, dus ook nu merkbaar. En aan de inductie-eis: onderzoek naar verschillende literaire werken levert (in dit geval) algemeen geldige theorieën en denkbeelden op over de werking van literatuur.

Bij veel literatuurwetenschappelijk onderzoek is de onderzoeker/auteur gevallen voor de verleiding van Wardy Poelstra's "nut is niet nodig". "Lees en leer lezen!" oreert hij. Hoe hij denkt dat deze fraaie slogan op welke wijze dan ook strookt met het begrip 'wetenschappelijk' is mij niet duidelijk. Veel onderzoek gaat niet verder dan de persoonlijke interesse van de onderzoeker, hun eigen project. Alle vier de auteurs die op de stelling hebben gereageerd zijn overtuigd van het algemene belang van literatuur en literatuurwetenschap. Maar geen van allen pleit ervoor te onderzoeken waarin dit belang nu eigenlijk gelegen is. Misschien zou het beëindigen van de struisvogelpolitiek van 'nut is niet nodig' ervoor kunnen zorgen dat er minder redundant onderzoek wordt verricht. Met als gevolg dat de literatuurwetenschap ophoudt zich bezig te houden met zaken waarin slechts een handvol geloofsgenoten zijn geïnteresseerd.